

COOK IS.

**‘ĀKONO‘ANGA AU
‘ĀPINGA ‘ĀKAPAPA‘ANGA
KŌRERO TA‘ITO ‘Ō TE
KŌPŪ TANGATA ‘Ē PĒRĀ,
TŌ TĒTA‘I TANGATA
‘OKOTA‘I**

‘E tu‘anga mātaufia te
‘akapapa‘anga kōrero ta‘ito ‘ō te
kōpū tangata ‘ē tatou mei mua
mai. Ka nākirokiro mai tātou ‘i te
kite ‘i tō tātou tika‘anga tangata ‘i
te kite‘anga ‘ē ko‘ai tatou, ‘ē nō‘ea
mai tātou. Ka ō mai ki roto ‘i te au
‘ākapapa‘anga kōrero ta‘ito te au
tūtū, puka-tūtū, au reta, ‘ē te au
‘ākapapa‘anga peapa pu‘apinga.

Nā roto ‘i te raverave‘anga ‘ē
te ‘ākono‘anga ‘i te au ‘apinga
‘akaputu o tō tātou kōpū tangata
‘ē ‘akakite mai ‘i te roa‘anga ‘ō te
tuātau ‘ē vai meitaki ai tē reira. Ka
rauka i tēia au kaveinga ‘i te tauturu
iā koe ‘i te tāporoporo ‘i te au
‘akapapa‘anga kōrero ta‘ito o tō‘ou
kōpū tangata nō te au uki ki mua.

‘E TŪTŪ TA‘ITO, MEI ROTO MAI ‘I TE NGĀI VAIRA‘ANGA AU
‘APINGA TA‘ITO PU‘APINGA MA‘ATA, Ā TE PACIFIC ISLANDS
EDUCATION RESOURCE CENTRE (PIERC), ‘Ē TE PŪ-MA‘ATA
MUA ‘Ō TE PIERC, LE MAMEA TAULAPAPA SEFULU IOANE,
MEI TE AU MATA‘ITI, 1970’S MAI.

‘Ea’ā te au mea tē kā tākinokino ‘i te au ‘akapapa’anga kōrero ta’ito ‘ō tōku kōpū tangata?

Ko te ma’ata’anga ‘i tō tātou au ‘akapapa’anga kōrero ta’ito kua ‘anga’ia mai tē reira nō roto mai ‘i te au ‘āpinga nātura (vavai, ‘ōrongā, rākau, kiri-manu, gelatine ‘ē tē vai atūra). Ko te roa atu ‘i te tuātau o tēia au ‘āpinga, ko te ngō’ie te reira ‘i te paruparu, ‘ē te viviki ‘i te kino. ‘I kōnei, ka ‘akamārama atu mātou ē, ‘ea’ā te au mea kā tākinokino ‘i tā’au au ‘akapapa’anga kōrero ta’ito ‘ē ka ‘akapē’ea koe ‘i te pūruru atu’anga ‘i tē reira.

Raverave’anga

Kā tupu te tākinokino ‘akakoro-kore’ia ‘i te tuātau ‘ē raverave ‘ia na teia au ‘āpinga, nā roto ‘i te nga’ae, koromingomingo, ‘ati ā rotopū ‘i te ‘atui’anga ‘ō te puka, mē kore, ka iraira nga’ā iā roto ‘i te au tūtū. Kā piri atu te ‘inu nō roto i tō tātou kōpapa ‘i te tuātau raverave’anga ‘i teia au ‘āpinga, tē kā riro ‘ei ‘akapiri mai ‘i te repo ki runga ‘i te peapa, ‘ē te au māka iraira ki runga ‘i te au tūtū.

‘Ea’ā tē ka rauka iā koe ‘i te rave: Ko te raverave matakite’anga ‘i te au ‘āpinga ‘akaputu, ka tauturu tē reira ‘i te pūruru atu ‘i te au tū tākinokino’anga. ‘E ‘akapāpū ē, kua mā ‘ē kua marō tō’ou ngā rima mē raverave koe, ma te tautā ‘i te ‘a’ao ‘i te ‘a’ao-rima, ‘āmiri ‘ua iā te ‘iti ‘i te au tūtū ma te kape ‘i te aro pateka ‘ō te ata tūtū.

‘E vā’i mārie ‘i te puka kia kore ‘ē iraira nga’ā a rotopū ‘i te ‘atui’anga ‘ō te puka, ma te pange ‘i te reira ‘i tō’ou rima, me kore ‘i tēta’i ‘ua atu ‘āpinga pange, ‘ei tauturu ‘i te ‘akatu’era ‘i te puka mei te 90° – 120° tikeri te ātea.

Mārama

Ka tākinokino te mārama ‘i te au ‘āpinga kātoatoa, te tu’anga tikāi o te mārama ririnui ‘ō te rā (UV). Ko te tumu ma’ata roa atu ‘o teia mārama ririnui, koia ‘oki

ko te rā, ‘ināra tē vai katoa nei te mārama tākara’ia ‘ē te korōpu mōri tāvairākau’ia tē ka ‘akatupu ‘i te tākinokino’anga. Ka rauka ‘i te mārama ‘i te tāmaratea ‘i te ‘inika ‘ē te au vairākau tākarakara’ia, ma te tāngaro ‘i te kara ‘ō te peapa.

‘Ea’ā tē kā rauka iā koe ‘i te rave: Mē kāre teia au ‘āpinga ‘ē tā’anga’anga iā ana, ‘e vai’o ‘i tē reira ki roto ‘i te pi’a ‘ei pūruru ‘ia rātou mei kō mai ‘i te mārama. Mē ‘akaāri’ia, ‘ākonokono meitaki ‘i te au ‘āpinga tei kāpua mua’ia, kia kore tē reira ‘ē taea tika’ia ‘ē te rā, tukuna ki roto ‘i tēta’i au pi’a kāre ‘ē mārama roa ana. ‘E ‘akaiti ‘i te mārama nā roto ‘i te tōpiripiri’anga ‘i te au ārai māramarama, ‘ē te au ‘ārai māramarama petetue. Mē kā rauka, ‘e tā’anga’anga ‘i te au mōri iti ‘ua te ririnui o te mārama tā rātou kā tuku ki va’o, ‘i tēta’i au tū pōro mōri kē. ‘E ‘akamanako katoa koe ‘i te tā’anga’anga ‘i te i’o-tūtū ka rauka iāia te tā’au atu ‘i te ririnui ‘ō te mārama, māramarama teata ‘akapōiri’ia, mē kore au tā’au’anga mārama ‘ei ‘akaiti mai ‘i te inaina’anga ‘ō te mārama ririnui.

Tūranga Reva ‘ē te vāito reva

Ka ‘arapaki te tau’anga o te vāito reva ‘ē te vāito vai ‘i te au putunga ‘āpinga ‘akapapa’anga kōrero ta’ito. Ka tākinokino pakari te tau’anga vaito reva pakari ‘i te au putunga ‘āpinga ‘i te au ‘ati’anga tūkekē, ia puena te au ‘āpinga ma te emi, kā ‘akariro te reira ia rātou kia nga’ānga’ā, ira-nga’ā, akapuena mē kore nga’ae.

‘E mānganui te au tu’anga ‘ō Aotearoa ‘ē kite ana ‘i te teitei ‘ō te vāito’anga vai ‘i roto i te reva ‘i runga ake ‘i te 65 patene. Ka ‘akama’ata teia ‘i te tūranga tupu’anga ‘ō te tātarāmoa, tē kā riro ‘ei tāmamanatā ‘i tō tātou ora’anga meitaki o te kōpapa, ‘ē pērā katoa ‘i te ‘akaiti mai ‘i te ora’anga ‘ō te au ‘akapapa’anga ‘āpinga kōrero ta’ito.

‘Ea’ā tē kā rauka iā koe ‘i te rave: Kā rori te vai’o’anga ‘i te au putunga ‘āpinga ki roto ‘i tēta’i au pi’a ‘ē vā ra mē kore kāparāta mātūtū, tano ‘ua te vāito ‘ō te reva, ‘ē te vāito vai, ‘ei ‘akaiti mai ‘i te tākinokino ‘i teia au ‘āpinga. Meitaki atu te anuanu, ko te mea pu’āpinga, kia vai anuanu ‘ua rāi tē reira. Kape ‘i te au ngā’i ka tauiu’i ‘ua te tūranga vāito reva ‘ē te vāito vai, mei te ta’ua o te ‘are ‘i raro rava, te au ‘are pā’i, au pi’a tunu kai, te au pi’a ‘i roto ‘i te tā’u’u o te ‘are, ‘ē te au kārāti. ‘Akaātea ‘i te au putunga ‘āpinga mei runga mai ‘i te ta’ua, ‘akamamao mei kō mai ‘i te au ‘āpinga ‘akavera, au paipa ‘ē te au pūruru o va’o. Tā’anga’anga ‘i te matini ngote ‘i te vāito vai ‘i roto ‘i te reva (‘ē te māramarama kua tōpiri’ia), mē kore ‘e vā’i ‘i te au māramarama, ma te tā’anga’anga ‘i te tā’iri’iri pāōa ‘ei ‘akama’ata atu ‘i te tere’anga ‘ō te reva. Ko te au ‘āpinga ngote vai ‘i roto ‘i te au pi’a vairanga ‘āpinga

‘E TŌ’OU RIMA MĀ, ‘ĀKARA MATATIO ‘I TE AU ‘ĀPINGA TA’ITO PU’ĀPINGA A TŌ’OU KŌPŪ TANGATA, NŌ TE AU ‘ĀKAIRO ‘E, KUA KINO.

‘ē te au kāparāta, kā tauturu tē reira ‘i te vāito vai kia no’o ki raro ake ‘i te 60 patene. ‘E ‘akamanako ‘i te ‘oko mai ‘i tēta’i mānga matini vāito vai, ‘ei vāito ‘i te vāito vai ‘i roto ‘i te reva ‘i roto ‘i tēta’i ‘ua atu pi’a.

Repo ‘ē te one pue’u

Mē putunga teia ki runga ‘i te au ‘āpinga ‘akapapa’anga kōrero ta’ito, ka riro te repo ‘ē te one pue’u ‘ei tāpākiakia iā runga mei te peapa ‘akamanako. Ka ‘akapiri katoa mai te repo ‘i te mā’u’ū, tē kā ‘akatupu mai ‘i te tātarā’āmoa.

‘Ea’ā tē kā rauka iā koe ‘i te rave: ‘Ākarakara putuputu ‘i tā’au au putunga ‘āpinga nō te one pue’u ‘ē te tātarā’āmoa. ‘Akaātea ‘i te au repo varavara ‘ē te one pue’u ki te ‘uru tāmā paruparu. ‘E tāpoki ‘ua rāi ‘i te putunga ‘āpinga ‘ei pūruru atu ‘i tē reira kia kore te one pue’u ‘ē ‘akano’o ki runga ‘i reira, ma te tā’anga’anga ‘i te au rima mā mē kore, ‘a’ao-rima, mē raverave koe ‘i tā’au au putunga ‘āpinga.

Au manumanu kikino:

‘E mānganui te au manumanu kikino tē kā kai ‘i tā’au putunga ‘āpinga, pērā katoa te manumanu kai-kāka’u, manumanu ika -‘ārio, au pōpoti kai tumu rākau ‘ua-rākau, pōpoti kai kiko manu mate, ‘ē te au tū kiore. ‘E ngau ana te kiore meangiti ‘ē te kiore toka ki runga ‘i te peapa, te manumanu ika-‘ārio ‘ē te kutu-puka, ka ‘akapakia rāua ‘i runga ‘i te au ‘āpinga, ‘ē te kōputa tāana atu ki roto ‘i te au puka.

‘Ea’ā tē kā rauka iā koe ‘i te rave: ‘Akarakara putuputu ‘i tā’au putunga ‘āpinga nō te ‘opu’anga atu ‘i te au manumanu kikino ‘i mua ake kā rave ei rātou ‘i tēta’i tākinokino’anga ma’ata. ‘Ākono meitaki ‘i te au ngā’i vairanga ma te ‘akapāpū ē, kua marō meitaki tē reira ma te ‘ākaātea ‘i te kai ‘ē vai mei kō mai ‘i tā’au au putunga ‘āpinga. Kimi atu ‘i te tauturu mē ‘ē tākinokino’anga ma’ata tēta’i.

Te au vairanga ‘āpinga kāre ‘ē tano nō te au ‘akapapa’anga ‘āpinga ta’ito:

Kō tēta’i au putunga ‘āpinga, kāre tē reira ‘i ‘akariro’ia kia roa tō rātou ora’anga tāporoporo’ia, nō te mea, tei raro tō rātou tūranga meitaki, ririnui o te vairākau ‘i roto, mē kore viviki rātou ‘i te kino.

- Ma’ata’anga o te au ‘āpinga peapa (au pi’a peapa mārōki’aki’a, peapa o te nūti, ‘ē te au tū peapa ka rauka ‘i te tā’anga’anga ‘aka’ou, mei te peapa mātūtū/mārōki’akia, mē kore, peapa nene’i tuatua/tūtū ‘e ririnui te vairākau ‘i roto, mē kore, ka ririnui te vairākau ‘i roto ‘i te ro’anga tuātau tē kā ‘anga mai ‘i te to’u’anga rengarenga/paraoni ‘ē te ka’a parukā.
- ‘E ririnui te vairākau ‘i roto ‘i te rākau, ‘ē ka ‘akaparuparu ‘i te au ka’a peapa.
- Ka tūtae-‘āuri’ia te au ‘āpinga tāmou peapa ‘ārio ‘ē te ‘āpinga pākati ‘ārio ‘i te au tuātau roa ki mua ma te ‘akaparuparu atu ‘i te au ka’a.
- Ka riro te au tēpu, au kurū, tākai-rapa, ‘āpinga tāpipiri ka rauka ‘i te tā’anga’anga ‘aka’ou, peapa tātā tuatua tāpipiri meangiti, ‘ē te au puka vairanga tūtū pipiripi manamana ia rātou rāi, ‘ei ‘akatupu ‘i te tō’u kāre ‘ē rauka ‘i te ‘aka’oki ki tōnā tū mua, ‘ē te tākinokino’anga tinamou.
- Ka ‘akakino katoa tēta’i au tū ‘ua ‘i te au putunga ‘āpinga, te PVC, una kara’ia, ‘ē te ka’a vairākau pēni (cellulose acetate).
- Ko te ruru’anga vera ‘i te peapa ‘i rotopū ‘i te una / mē kore au tāpipiri. Kā emi tēta’i pae mā te ‘akata’e mai ‘i te au vairākau ririnui ki va’o, ‘ē, ‘i tēta’i taime, kā ‘akata’e tēta’i pae ‘i te vairākau karakara ‘ē te ‘inika. ‘I te ma’ata’anga o te taime, kāre te ruru’anga vera ‘i te peapa ‘ē rauka ‘i te ‘aka’oki ‘aka’ou ki tōnā tū mua.
- **‘Ea’ā tē kā rauka iā koe ‘i te rave:** Kauono ‘i teia au vairanga putunga ‘āpinga kōrero ta’ito nō te au ‘āpinga vairanga mēmeitaki tikai. Kōpae atu ‘i te ruru’anga vera ‘i te au ‘akapapa’anga ‘āpinga puapinga tikāi.

Ka 'akapē'ea au mē 'ākono meitaki 'i te au 'āpinga 'akapapa'anga kōrero ta'ito o tōku kōpū tangata?

Ko te vairanga'anga 'i tā'au au putunga 'apinga ki roto 'i te au pī'a, ka 'ōronga te reira 'i te ārai pāroru meitaki mei te au tū tumu tauī'anga reva. Ka rauka 'i teia au tū rāvenga ākono'anga vairanga'anga 'apinga te 'akapāpū ē, kā roa 'ua atu rāi te ora'anga 'ō tā'au au putunga 'apinga kōrero ta'ito.

'E 'oko atu 'i tēta'i au vairanga 'apinga meitaki ma'ata tīkai

'Ē karanga 'ia ana te au 'apinga 'a'ao vairanga 'apinga ē, 'e vairanga 'akapapa'anga 'apinga ta'ito, vairākau-kore'ia mē kore, tūranga teitei - ngā'i vairanga'anga 'apinga ta'ito, 'inārā, 'ē riro ana teia au tuatua 'ei au tuatua tārevakē. 'Ākara 'i teia au tuatua 'akakite 'i raro nei mē 'iki 'i te au vairanga'anga 'apinga:

- "Vairākau kore'ia" 'ē te ngatā kore 'i te 'āmingi'ia. 'Ākara nō teia ngā tuatua nō te au 'apinga mā'ani'ia ki te peapa pu'apinga meitaki.
- 100 patene paraoti mē kore 100 patene peapa paruparu mā'ani'ia mei roto mai 'i te rākau te ngā peapa tūranga meitaki ma'ata rava atu.
- "Kāiro'ia ki te vairākau pāroru," tōna 'āite'anga, 'ei 'akaiti mai 'i te ririnui 'ō ta te vairākau tākinokino ka 'akatupu. Ko te ma'ata'anga o te au putunga 'apinga peapa, au tūtū, 'ē te ripene tūtū kāpua'anga, ka rauka tē reira 'i te 'a'ao ki roto 'i te vairanga tei kā'iro'ia ki te vairākau pāroru.
- "Kāre 'i kā'iro'ia ki te vairākau pāroru," tōna 'āite'anga, rāvenga nene'i'anga tūtū ki runga 'i te peapa matiē 'ē te auika to'u, 'ē te peapa viviki 'i te 'āriu ki te au tauī'anga, kia 'ākono'ia ki roto 'i te vairanga ei pāroru atu 'i te auika kia kore 'ē maratea atu.

MA TE TĀ'ANGA'ANGA'ANGA 'I TE AU VAIRANGA'ANGA 'APINGA TŪRANGA MEITAKI TĪKAI, KA 'AKAPĀPŪ TE REIRA Ē, KA PĀRURŪ MEITAKI'IA TE AU 'APINGA TA'ITO PU'APINGA 'Ā TŌ'OU KŌPŪ TANGATA.

- Nō te au tūtū, 'ākara 'i te au 'apinga vairanga tei pāti 'i te vāito tārerē o te 'Anga'anga Nene'i (Photographic Activity Test, PAT)
- Ko te au una tāuru'ia mei te ripene kākau, una 'ē tā'anga'anga nei tātōu 'i teia tuātau, polypropylene 'ē te una 'ua nei, 'ē au mea meitaki teia. Ko te PVC kāre tē reira una 'i te mea meitaki roa, 'ēkōkō tōna tūranga. Kōpae atu 'i te au una 'e PVC tō roto, noātu ē kua tātā'ia ki runga ē, kā 'tano nō te vairanga 'apinga ta'ito, mē kore, 'pāroru meitaki nō te au vairanga 'apinga ta'ito'.

Au kaveinga nō te vairanga'anga 'apinga nō te katoatoa

- 'Ākonokono 'i te au 'apinga 'āiteite ki te ngā'i 'okota'i. Mē kā'iro'ia te au putunga 'apinga tātā'ia mē kore, peapa nene'i nūti, kā riro tē reira 'i te tāngaro 'i te kara 'ē te 'akaviviki 'i te tūranga tākinokino. 'E ma'ata tīkai te vairākau tākinokino 'i roto 'i te nūti-peapa 'ē te tūranga pāpūkore. Nene'i 'i te tūtū kāpua'anga ki runga 'i te peapa kāre tākiri 'e vairākau tākinokino, ko te tupu ā'ea te tākinokino'anga.
- Kia kore te au pī'a vairanga 'ē kā'iro'ia ki te vairākau tākinokino, 'ē kia tano katoa 'i te vāito nō te au putunga 'apinga tā'au ka 'ākono ki te vairanga. Mē ma'atama'ata, kā nekeneke te au apinga; mē 'e mea rikiriki rava, ka pipiripi 'ē kā 'ati'ati, ngā'ae mē kore, pipiri te au 'apinga ki te ngā'i 'okota'i. Te au pī'a mārōki'aki'a, au pī'a tāmakā, pī'a rākau, 'e au pī'a te reira 'e ma'ata tō rārou vairākau tākinokino 'i roto.

'AKAPĀPŪ MA TE VAIRANGA 'I TE AU 'APINGA 'ĀITEITE TE TŪ, KI TE NGĀ'I 'OKOTA'I.

'AKATU'ERA 'I TE AU PUKA NGŌ'IE 'UA 'I TE 'ATI'ATI, KI TE 90° - 120° TE ĀTEA

RĒKŌTI 'I TE AU TUATUA PU'APINGA ('ĀKARA'ANGA: AU INGOA, AU NGĀ'I, AU RĀ) KI MURI 'I TE AU TŪTŪ, 'Ē TE AU MEA RĒKŌTI'ANGA, MĒ KORE RA, TĀTĀ'ANGA TUATUA, NŌ TE AU UKI KI MUA.

Ka rauka iā koe te tā'anga'anga 'i tē reira, 'inārā, 'e 'āriki 'ia rātou ki te peapa kua kā'iro'ia ki te vairākau pāroru mē te tauī 'i tē reira 'i roto 'i tēta'i ngā mata'iti.

- Ka viviki te kino ō te peapa mē 'a'atu'ia. 'Ākono 'i te au putunga peapa ki te vairanga ma te 'akatakoto mē kore tā meangiti mai 'i te au 'a'atu'anga. Te au 'apinga mama'ata mei te māpu, 'e rōra 'i te reira, 'ē oti tāuru ki roto 'i tēta'i paipa vairākau tākinokino kore'ia.
- "'Ē 'iki 'i te au vairanga peapa mama'ata, 'auraka te tikiro, ei 'akaiti mai 'i te tākinokino 'i te au 'ope 'ē te po'o 'ō tā'au au putunga 'apinga.
- Mē kā 'ākono koe 'i te au 'apinga ki runga 'i te au pā'ata rākau, taura, mē kore, pōpani, 'e meitaki kia pāroru'ia te 'akaneke'anga o te vairākau tākinokino mei te rākau ki te peapa.
- 'Auraka 'ē tā'anga'anga 'i te au taimana mē kore 'apinga tāpipiri koia anake ki runga 'i te puka tūtū mē kore puka-parapara. " 'Ē 'iki 'i te au po'o tūtū, mē kore, 'i te puka tūtū pōketi.
- Tā'anga'anga 'i te pēnitaru paruparu 4B 'ei tātā ki runga 'i te putunga peapa 'ē te au tūtū, 'auraka te pēni 'inika, mē kore, te pēni karakara, tē ka 'akakopakopa 'ē te 'akata'e 'i te au vairākau pēni. Tātā ki runga 'i te 'iti 'ō te au tūtū, 'auraka ki rotopū. Mē ka 'akaputu koe 'i tē reira ki roto 'i tēta'i puka tūtū, mē kore, puka-parapara, 'e 'akamanako 'i te tātā ki runga 'i te kapi 'i te pae mai 'i te tūtū.

KA RAUKA 'I TE AU VAIRANGA 'APINGA UNA, 'I TE PĀRURU 'I TE AU SLIDES, 'Ē TE AU NEGATIVES.

MOU MEITAKI 'I TE AU SLIDES 'Ē TE NEGATIVES, NĀ TE 'ITI.

Vairanga'anga 'i te au puka 'ē te puka-tūtū

Mē 'akaāriari'ia tā'au au putu'anga 'apinga, 'akatū 'i tē reira ki runga ma te tā'anga'anga 'i te au 'apinga turu 'i te puka kia tū-tika 'ua ki runga mē ka rauka. Mē 'akaruke 'ua 'ia te puka kia 'arara 'akakaokao, ka tākino te reira 'i te au 'tiki'anga. Ko te au puka mama'ata 'ē te teia'a kia tārava'ia ki te vairanga. Mē kā vai tinamou tē reira ki va'o 'i runga 'i te pā'ata, 'e 'akama'āra 'i te tāmā putuputu 'i te pue'u 'i runga 'ei pāruru atu 'i te tupu'anga o te tātarāmoa.

'E vairanga 'i te au puka 'ē te au puka vairanga tūtū ki rung ai tō rātou ivi-tua, mē kore, tārava ki raro 'i roto 'i te au pi'a. Mē 'atiati te au 'apinga 'tiki'anga 'ō te au puka 'ē te au puka vairanga tūtū, 'e tā'anga'anga atu 'i te au tāpiri tāpeka vava'i/ripena, 'ēi mou kāpiti 'i te au kapi. Kōpae 'i te tā'anga'anga 'i te au tāpeka rapa - ka tākino teia 'i te au 'apinga ma te 'akaruke 'i te au to'utou ki runga.

Vairanga'anga 'i te au tūtū, teata 'ē te au kāpua'anga tūtū

Te au 'apinga tūtū tei nene'i'ia tē tu'era nei rātou ki te au tūranga tākinokino'ia. 'Ākono'ia rātou kia vai anuanu 'ua, pōiri, marō 'ē te pue'u-kore, ko te tika'anga tikāi teia.

Te peapa 'ē te au tūtū tei pāruru'ia ki te vairākau pāruru:

- Ko te au tūtū kara kerekere 'ē te teatea, 'e au ora'anga roa tō rātou (100 mata'iti tūmā).
- Ko te au tūtū kara, te au kāpua'anga tūtū, 'ē te au rīpena teata, 'e 'akamata ana tē reira 'i te maratea 'i roto 'i te 20 mata'iti nō te tūranga pāpūkore o te au vairākau kara. Mē ka rauka, 'e 'a'a'o ki roto 'i te vairanga anuanu/ānu te vāito reva.

Ko te rīpena teata 'ē te tūtū kāpua'anga 'ē toru o rāua tū una tumu 'i roto:

- Rīpena teata Nitrate (1889 ki te 1951) kua 'anga'ia tē reira ki roto 'i te va'anga peapa rīpena teata tātakita'i, tere'anga rīpena teata 35 mirimita. Ka 'akatupu 'aia 'i te a'i kia kā, 'ē te mate mē kāre 'ē vairanga meitaki'ia. Mē kino atu tōna tūranga, ka tuku mai 'aia 'i te vairākau tākinokino, ko te nitric ki va'o.
- Rīpena teata Cellulose Acetate (1925 ki tēia taime), ka viviki 'aia 'i te kino, mē teitei te vāito vai 'ē te vera. Mē kino atu tōna tūranga, ka emi 'ē kā 'anga mai 'i te vairākau tākinokino 'e acetec. 'Ē karanga ana tātou 'i teia ē, 'e au 'akairo vinika, nō te 'aunga vinika tei mātau'ia.
- Rīpena teata Polyester (1955 ki teia taime), 'e tūranga ngāueue-kore tōna. Mē kite koe 'i te au

'E VAIRANGA 'I TE AU PUTUNGA 'APINGA RIKIRIKI, KI ROTO 'I TE AU PUKA VAIRANGA VAIRĀKAU-KORE'IA, 'I MUA AKE KĀ TUKU ATU EI, KI ROTO 'TĒTA'I AU PI'A VAIRANGA, VAIRĀKAU-KORE'IA

'aunga mē kore emi'anga 'ō te rīpena teata, 'e mea pu'apinga kia vairanga takakē'ia rātou 'ei pāruru 'i te tākinokino'anga 'ā te au vairākau tākinokino 'i tēta'i atu au putunga 'apinga ā'au. Mē kua 'irinaki koe ē, 'e rīpena vairākau tākinokino nitrate tā'au, mē kore 'akakino'anga vairākau tākinokino tēta'i, 'e kimi atu 'i te tauturu nō te kite'anga 'ē te 'a'ao'anga vairanga meitaki.

"Me 'iki 'i te au ngā'i vairanga'anga 'i roto nō te au tūtū 'ē te au tūtū kāpua'anga, 'e 'ākara 'i te au 'apinga tei pāti 'i te tūranga tārerē 'PAT' (Photographic Activity Test). Ka rauka te au tūtū 'i te tāuruuru ki te peapa tei vairākau-kore'ia. A'ao 'i te au 'apinga vai tātakita'i 'aere 'ua ki roto 'i te pupu rikiriki 'i roto 'i tēta'i vaira mē kore 'a'ao, ma te tuku ki roto 'i te au pi'a tūranga meitaki tikāi kāre ōna vairākau tākinokino.

Ka rauka katoa te tā'anga'anga 'i te au ngā'i una 'ei vairanga 'i te au tūtū kāpua'anga 'inārā 'akama'ara ē, 'i roto 'i te ngā'i tūranga teitei te vā'ito vai 'i roto 'i te reva, kā riro katoa te una 'i te 'akama'ata atu 'i te tākino'anga 'i te mā'ū kia piritia ki roto, tē kā 'akatupu 'i te kino.

Vairanga'anga 'i te au 'apinga tuku'anga karere 'ōu (rīpena vitiō, rīpena 'imene, rīpena teata, HDD)

Ko te au tū 'apinga tei taimana'ia mei te rīpena 'imene, au vairanga 'apinga taimana'ia, 'ē te au 'apinga 'akaputu 'apinga mama'ata, 'e poto 'ua tō rātou ora'anga nō tēta'i 10 ki tre 30 mata'iti. 'Auraka teia kia vaio'ia ki te pae 'i te au ma'itini tāma'ana kai, au pi'a tūtū, au roro-uira, mē kore 'i tēta'i au 'apinga vairanga tuatua tē kā 'anga 'i te tu'anga taimana'ia. 'E 'akapapa pātūtū 'i te au rīpena 'imene 'i roto 'i te vairanga, 'aka'oki 'i te rīpena kātoatoa ki tēta'i 'oape, ma te tā'oki'oki 'akaou 'i tē reira 'i roto 'i te au rima mata'iti ravarāi.

'Auraka e 'āmingi, mē kore 'āmiri 'iā runga 'i tēta'i ua atu 'apinga taimana'ia, mē kore, 'apinga vairanga tu'anga 'apinga (varanga tōpī, 'ē te vai atūra).

Te au 'akapapa'anga uiratonika, ka kino ngō'ie 'ua rātou 'ē kā tākore viviki 'ia atu. 'Akamanako 'i te nene'i mai ki va'o mē kore, 'e tā rua 'i te turu atu 'i tēta'i 'ua atu au mea pu'apinga ki runga 'i tēta'i au 'apinga vairanga 'ātui roro-uira.

Ka 'akapē'ea au 'i te 'akaāriari'anga 'i te au 'apinga 'akapapa'anga kōrero ta'ito ō tōku kōpū tangata ma te meitaki?

Te 'akaāriari'anga 'i te au tūtū 'ē te au tātā'anga kōpū tangata, 'e mea meitaki tikāi tē reira 'i te 'akaepaepa'anga ia rātou, 'inārā kā riro tē reira 'i te 'ākatu'era atu 'ia rātou ki te tākinokino. 'Akairi 'i te au kapi teitei-te-tūranga, 'auraka 'i te kapi kāpua'anga, 'ē oti 'i reira, tuku 'i te kapi kāpua'anga ki roto 'i te vairanga 'ei pāruru ia rātou nō te kino atu'anga. Mē 'e 'iki'anga tēta'i nō te 'akapi'a'anga-tūtū, 'e pati atu ki te tangata 'akapi'a'anga-tūtū kia tā'anga'anga 'i te au 'apinga-tāporoporo-meitaki tikāi. 'Ē mānga ma'ata ake te moni tūtaki, 'inārā, kāre te reira 'ē tākinokino 'i tā'au au putunga 'apinga. 'E ui atu ki te tangata 'akapi'a'anga tūtū 'i te au taime ravarāi ē, ka 'akapē'ea tāna parāni nō te tāmou'anga 'i tā'au au 'apinga nō te 'akaāri'anga. Kōpae 'i te tā'anga'anga 'i te au 'apinga tāpīpīri, mē kore, au 'apinga marō kāre e meitaki ana. Nō reira tā'anga'anga 'i te au po'o-tūtū, 'oape veruveru, mē kore, au tāpīpīri tāporoporo ka rauka 'i te 'uri'uri 'ē te tā'anga'anga 'i ngā tua ravarāi. 'Akapāpū ē, tē taka-takapini ra te reva 'i te au 'apinga 'ē 'akaāriari 'ia ra: 'akaneke mai 'i te au puka ki mua 'i runga 'i te vairanga puka, tā'anga'anga 'i te au 'apinga tāpīpīri ki runga 'i te tūtū kia kore e kino te pāruru, ma te 'ākono 'i te au putunga 'apinga kia kore e no'o ki runga 'i te ta'ua ma te 'akaātea mai mei te au po'o. 'Akama'ara 'i te tāmāmā putuputu 'i te au putunga 'apinga 'ē 'akaāriari 'ia nei.

KA RAUKA ĀINEI IĀKU 'I TE TUKU 'I TE 'APINGA 'AKAPAPA'ANGA KŌRERO O TŌKU KŌPŪ TANGATA KI RUNGA 'I TE 'AU 'APINGA TĀ'ANGA'ANGA 'I TE RORO-UIRA?

'Āē! Te tuku'anga 'i tō tō'ou kōpū tangata au 'akapapa'anga kōrero ta'ito ki runga 'i te au 'apinga 'ē tā'anga'anga ana 'i te roro-uira, 'e mea meitaki tē reira nō te pārruru atu'anga 'i te au 'apinga kāpua'anga ma te 'ōronga 'i te tika'anga kia ngō'ie te rauka'anga mai. 'Ākara 'i te au 'tu'anga 'apinga turuturu 'i raro nei nō runga 'i te au rāvenga nō te tuku'anga 'i te au tuatua ta'ito 'ē te papa'anga ō tō'ou kōpū tangata 'i runga 'i te au 'apinga e tā'anga'anga ana 'i te uira.

Kā 'oko au 'i te au 'apinga ki 'ea?

Ka kitea putuputu'ia te au vairanga 'apinga Memeitaki-tikāi 'i roto 'i te tu'anga 'ō te tu'anga torō/pēni, 'ē te 'iri'iri/rangaranga, puka 'akapapa'anga 'apinga, mē kore au toa puka. 'I Nū Tirēni, 'ē ma'ani ana teia au kamupani 'i te au 'apinga tāporoporo-tūranga meitaki tikāi:

Conservation Supplies Ltd

Kupenga roro-uira: www.conservationssupplies.co.nz
Īmēre: info@conservationssupplies.co.nz
Terepōni: 06 211 3991

Port Nicholson Packaging Ltd

Kupenga roro-uira: www.pnp.co.nz
Īmēre: sales@pnp.co.nz
Terepōni: 04 568 5018

Triptych Ltd

Kupenga roro-uira: www.triptych.co.nz
Īmēre: info@triptych.co.nz
Terepōni: 06 378 6616

Kā kimi au 'i te tauturu kite karape ki'ea?

Nō tēta'i atu au ma'ata'anga tuatua nō runga 'i te 'ākonō'anga 'i te au putunga 'apinga 'akapapa'anga kōrero ta'ito 'ō te kōpū tangata, 'ātui atu ki te 'Are Vairanga 'Apinga Ta'ito 'ō 'Ākarāna, mē kore te 'Ōpati ō te tu'anga Tāporoporo 'ō te Pātireia

Auckland Museum

info@aucklandmuseum.com

National Preservation Office, Wellington

preservation@dia.govt.nz

Mē kua 'akaāri mai tā'au au putunga 'apinga ē, kua kino tē reira, 'auraka 'ē tīmata 'i te 'akameitaki mē kore 'āka'ou 'aka'ou 'i tē reira ko koe anake.

Ka rauka 'i te au rāvenga Tāporoporo 'i tēta'i taimē 'i te 'akaroa atu 'i te ora'anga o te au 'apinga ngō'ie 'ua

'i te nga'ā. Nō te kimi atu 'i tēta'i ta'unga Tāporoporo waitata mai kiā koe, 'ātoro atu 'i te kupenga roro-uira 'ā te au ta'unga o te Tāporoporo 'ō te tu'anga 'Apinga 'ō te Peu tā'okota'ā'anga Pū Manaki Kahurangi www.nzccm.org.nz

TĒTA'I ATU AU 'APINGA TURUTURU:

National Library of New Zealand

www.natlib.govt.nz/collections/caring-for-your-collections

Ko teia tu'anga tauturu, ka 'ōronga mai tē reira 'i te au tuatua akoako'anga nō runga 'i te 'ākonokono'anga 'i te au 'akaputa'anga 'apinga 'ē mānganu, i mei te au 'akapapa'anga kōrero ta'ito, au 'apinga torō'ia/pēni'ia, 'ē te au 'akaputa'anga 'apinga tei tā'anga'anga 'i te uira.

DigitalNZ

www.digitalnz.org/make-it-digital/creating-digital-content/digitising-family-history-and-whakapapa

Ka 'ōronga mai te DigitalNZ 'i tēta'i au kaveinga ē, ka 'akapē'ea koe 'i te 'uri'anga 'i tō tō'ou 'uaorāi kōpū tangata au 'akapapa'anga kōrero ta'ito ki roto 'i te tūranga o te au 'apinga tā'anga'anga 'ē te roro-uira.

National Services Te Paerangi

www.tepapa.govt.nz/learn

Ka 'ōronga mai Te Papa Tongareva 'i tēta'i au akoako'anga mamao atu nō runga 'i te peu ō te au 'akaputa'anga 'apinga nō te au kōpū tangata, matakeinanga 'ē te au ngāti, 'ē tēta'i atu au 'are vairanga 'apinga ta'ito takapini 'ia Nū Tirēni.

Kua turuturu pakari'ia teia au 'apinga turuturu 'i te 'āpi'i'anga, 'e te Tennyson Charitable Trust, 'ē te 'Akapū'anga 'ō te au Reo Patipika (Centre for Pacific Languages).

Tennyson.
Charitable Trust
Managed by Public Trust

Centre for
Pacific Languages

Nō tēta'i 'akapapa'anga tauturu 'i runga 'i te 'ātuitui roro-uira, 'ātoro atu 'i te kupenga roro-uira 'ā te 'Are Vairanga 'Apinga Ta'ito 'ō 'Ākarāna: www.aucklandmuseum.com/discover/care

© Auckland War Memorial Museum
Tāmaki Paenga Hira. CC-BY 4.0

MĒ RAVE'IA TĒTA'I RĀVenga, NŌ TE TĀPOROPORO 'I TE AU 'APINGA PU'APINGA MA'ATA A TŌ'OU KŌPŪ TANGATA, KĀ PĀRURU MEITAKI TĒ REIRA 'I TEIA AU 'APINGA 'AKAPEREPERE'IA, NŌ TE AU MATA'ITI 'E 'AERE MAI NEI